

4. Ніконович А. Страховий ринок України : проблеми та шляхи вирішення / А. Ніконович // Економіст. – 2006. – № 1. – С. 41–44.
5. Осадець С. С. Страхування : підручник / кер. авт. кол. і наук. ред. С. С. Осадець. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2002. – 599 с.
6. Плиса В. Й. Страхування : [навч. посіб.]. – 2-ге вид. / В. Й. Плиса. – К. : Каравела, 2008. – 392 с.
7. Філонюк О. Страховий ринок України в контексті світових тенденцій 2006 року / О. Філонюк, О. Третяк, В. Бурчевський // Страхова справа. – 2007. – № 1. – С. 32–37.

Надійшла до редколегії 20.02.2012 р.

УДК 351.83

В. В. ЯНОВ

ИНДЕКСАЦИЯ ГРОШОВЫХ ДОХОДОВ ЯК ДЕРЖАВНИЙ МЕХАНІЗМ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

Узагальнено та систематизовано інформацію щодо індексації доходів населення як державного механізму соціального захисту населення в умовах інфляції.

Ключові слова: індексація, інфляція, державний механізм, соціальний захист, заробітна плата.

The information on indexation of incomes of the population as machinery of government of social protection of the population in the conditions of inflation is generalised and systematised.

Key words: indexation, inflation, machinery of government, social protection, salary.

Соціальний захист – це політика держави щодо забезпечення прав і гарантій у сфері рівня життя.

В Україні як демократичній, соціальній і правовій державі, існують різні механізми соціального захисту населення [1]. Серед таких механізмів можна виділити: індексацію доходів населення; забезпечення мінімальних соціальних гарантій по доходам; регулювання соціальної сфери; надання пільг (знижок, субсидій); установа дотацій до цін, державне регулювання споживчих цін; обов'язкове соціальне страхування; соціальне забезпечення і соціальна допомога тощо.

Недостатньо вивченим механізмом соціального захисту як з боку населення, так і з боку частини бухгалтерів, які здійснюють нарахування, є механізм індексації доходів населення. У статті робиться спроба деякою мірою заповнити цю прогалину. Для цього розглядається як світовий досвід індексації, так і законодавча база України з індексації доходів населення. Також звертається увага на деякі практичні аспекти при нарахуванні індексації доходів населення.

Питаннями, пов'язаними з трудовим правом та індексацією доходів населення, займалися такі вчені, як В. Прокопенко, Г. Чанишева, Н. Болотіна, Л. Калашнікова, О. Смірнов, К. Гусов, В. Толкунова, Р. Лівшиць та ін. Але спірне та неоднозначне тлумачення питань індексації існує і досі.

Мета статті полягає в узагальненні та систематизації інформації щодо індексації як державного механізму соціального захисту населення в умовах інфляції.

Індексація нерозривно пов'язана з поняттям інфляції. Інфляція – це підвищення загального рівня цін на товари та послуги. При інфляції за одну і ту ж суму грошей після деякого часу можна буде купити менше товарів і послуг, ніж раніше. Це означає, що за минулий час купівельна спроможність грошей знизилася, гроші втратили частину своєї реальної вартості. Щоб зберегти купівельну спроможність громадян в умовах зростання цін на товари та послуги в демократичних і економічно розвинених країнах застосовується індексація грошових доходів.

Необхідно відзначити, що в економічній літературі термін інфляція набув поширення після Першої світової війни. В економічній науці СРСР це поняття увійшло в побут з середини 1920-х рр. А індексацію почали вперше застосовувати з початку 1920-х рр. тільки у Великобританії, США, Норвегії, Австрії.

В економічно розвинених країнах індексація доходів населення виступає однією з форм їх державного регулювання поряд з податковою системою і політикою цін. Вона була введена після Другої світової війни, в період різкого підвищення цін.

Зараз індексація доходів у зв'язку з підвищенням цін практикується в 11 західноєвропейських країнах, а також у США, Канаді, Японії, Австралії та країнах СНД.

У загальнонаціональному масштабі вона здійснюється в Бельгії, Данії, Греції, Італії, Нідерландах, Австралії, де вона фіксується в угодах підприємців, профспілок і держави [6; 12].

В Україні реально почали проводити індексацію доходів населення тільки з 2003 р.

У світовій практиці застосовуються дві основні форми індексації доходів населення:

- автоматична індексація доходів населення, яка припускає, що останні підвищуються пропорційно зростанню цін (Україна, Росія, Білорусія та ін.);
- напівавтоматична індексація або договірна (ця форма індексації використовується в країнах Європейського Союзу) [7].

Суть договірної форми індексації в тому, що на державному рівні проводяться переговори за участю роботодавців, профспілок, представників органів державної влади, а також учених-експертів і виробляються рекомендації щодо встановлення нижнього порогу соціального захисту при укладанні колективних договорів. На кожному підприємстві полягає свій колективний договір, що включає різні заходи соціального захисту працівників.

Вплив інфляції на реальні доходи населення відображає показник індексу споживчих цін на товари та послуги (ІСЦ).

ІСЦ використовується для цілей державної політики, аналізу і прогнозу цінних процесів в економіці, перегляду мінімальних соціальних гарантій, рішення правових спорів. ІСЦ відображає зміну вартості фіксованого споживчого набору товарів і послуг (споживчий кошик) у поточному періоді щодо попереднього.

Державний комітет статистики України використовує споживчий кошик із 296 компонентів.

Офіційно інфляція в Україні склала: 22,3 % в 2008 р., 12,3 % у 2009 р., 9,1 % в 2010 р. (а реально 15-16 %), 4,6 % в 2011 р. (а реально 17-18 %). Рівень інфляції в Україні найвищий для Європи [9; 11].

Для порівняння інфляція в країнах ЄС склала близько 2,7 % (в 2010-2011 рр.), в США склала 2,9 % (в 2010-2011 рр.), а до кризи не перевищувала 1 % на рік. Звичайно, 2,7-2,9 % в ЄС і США та їх криза виглядають цілком необразливо навіть порівняно з нинішніми українськими офіційними темпами інфляції.

Однак реальний рівень інфляції в Україні не відповідає офіційним даним, які оприлюднюють її показники у своїх звітах органи державної влади. Реальний розмір інфляції в Україні – державна таємниця. Про це сказав голова ради Національного банку України П. Порошенко [10]. Такої ж думки багато аналітиків і економістів [9].

Таким чином, індексація в економічно розвинених країнах проводилася і проводиться навіть при рівні інфляції 1-2,9 % в рік. В Україні ж порогом нарахування індексації є зростання інфляції на 1 % у місяць, за умови, що офіційна інфляція значно менше реальної. При такому положенні справ ще знаходяться керівники, які порушують законодавчо затверджений порядок індексації.

Розглянемо діючий порядок індексації грошових доходів громадян в Україні. Правила індексації грошових доходів громадян встановлено Законом України “Про індексацію грошових доходів населення” [2]. Механізм індексації грошових доходів громадян регулюється постановою Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку проведення індексації грошових доходів населення” [3].

Необхідно відзначити, що в Порядку № 1078 не прописано чіткого алгоритму (у сенсі блок-схеми або покрокової інструкції) вирішення всіх ситуацій, які можуть виникнути при прийнятті рішення про необхідність нарахування індексації. Механізм індексації описаний у вигляді окремих пунктів, що іноді трактується деякими керівниками як неоднозначний опис алгоритму індексації. Але Мінпраці надає роз’яснення щодо застосування цього Порядку.

Індексації підлягають грошові доходи громадян у межах прожиткового мінімуму, затвердженого Законом про Державний бюджет України на відповідний рік для відповідних соціальних і демографічних груп населення. Частина грошових доходів, що перевищує прожитковий мінімум, індексації не підлягає.

Індексації підлягають доходи громадян, отримані ними в гривнях на території України і не мають разового характеру. До них відносять пенсії, стипендії, оплата праці, грошове забезпечення військовослужбовців, а також інші виплати, які мають постійний характер.

Не підлягають індексації надбавки і доплати, що носять одноразовий характер; цільова разова матеріальна допомога; одноразова допомога при виході на пенсію, винагорода за підсумками роботи за рік, інші виплати, що не мають постійний характер.

Індексація проводиться в разі перевищення індексом споживчих цін позначки 101 % (поріг індексації). Підвищувати ж доходи треба з першого числа місяця, наступного за місяцем, в якому опублікований індекс споживчих цін.

При проведенні індексації використовується поняття “базовий місяць”. Базовий місяць визначається для кожного працівника окремо.

Індексацію в базовому місяці не проводять. Індекс споживчих цін наростаючим підсумком розраховують із місяця, наступного за базовим. Дохід індексується з урахуванням чергового перевищення порога індексації через місяць після такого перевищення.

Базовим місяцем спочатку вважається місяць прийняття на роботу працівника. Потім базовий місяць встановлюється у випадках:

1. Збільшилася мінімальна заробітна плата, що спричинило збільшення доходу працівника;
2. Збільшився дохід працівника, за рахунок збільшення його постійних складових.

При цьому місяць підвищення доходу вважатиметься базовим, якщо підвищення заробітної плати (за рахунок постійних складових) більше, ніж сума індексації покладена в цьому місяці.

Якщо така умова не витримується, то індексація буде відбуватися далі, без перегляду базового місяця.

Сума індексації грошових доходів громадян визначається як результат множення грошового доходу, що підлягає індексації, на величину приросту індексу споживчих цін, поділений на 100 %.

Часто виникає неоднозначне розуміння з вибору базового місяця при індексації заробітної плати особам, які працюють за сумісництвом. На що є однозначна відповідь, що чинними нормативно-правовими актами, які регулюють порядок проведення індексації грошових доходів громадян, не передбачено вважати базовим місяць, в якому відбулося підвищення грошових доходів населення за рахунок заробітної плати за роботу за сумісництвом.

Індексація доходів проводиться за основним місцем роботи.

Доходи від роботи за сумісництвом індексуються в розмірі, з урахуванням оплати праці за основним місцем роботи, але в межах прожиткового мінімуму.

Якщо за основним місцем роботи, проіндексований дохід у меншій мірі, ніж прожитковий мінімум на цей місяць, то на роботі за сумісництвом працівнику індексують частину в межах прожиткового мінімуму.

Дозволяється проводити індексацію не тільки за підсумками кожного місяця, а й випереджаючим шляхом. Тобто передбачати зростання цін.

Виплата сум індексації грошових доходів здійснюється за рахунок джерел, з яких провадяться відповідні грошові виплати населенню.

У разі несвоєчасної виплати сум індексації грошових доходів громадян провадиться їх компенсація.

Індексація заробітної плати є обов’язковою для всіх форм власності, включаючи бюджетну сферу. Відсутність виплати індексації грошових доходів громадян відноситься до порушення трудового законодавства. За таке порушення передбачена адміністративна і кримінальна відповідальність.

Для правильного вибору базового місяця та розрахунку індексації необхідно знати чинні нормативно-правові акти, які регулюють порядок проведення індексації грошових доходів громадян, але цього недостатньо. Достатньою умовою

правильного розрахунку індексації є знання також КЗпП, основ кадрової роботи, діловодства (правильності формулювання наказів в організації) та юридичних аспектів трудового законодавства.

Далеко не кожен працівник має знання в перерахованих областях і орієнтується лише на Порядок № 1078 при проведенні індексації заробітної плати.

Це все разом створює благодатний ґрунт для махінацій у питаннях індексації, для економії фонду оплати праці та перерозподілу грошових коштів через премії та доплати.

Згідно із законодавством, за захистом своїх трудових прав працівник може звернутись, зокрема, до Державної інспекції України з питань праці (Держпраці) та його територіальних органів або до суду.

Посадові особи Держпраці (головні державні інспектори, їх заступник, державні інспектори праці) мають право, зокрема, давати роботодавцям приписи щодо усунення порушень законодавства про працю та загальнообов'язкове держане соціальне страхування в частині забезпечення реалізації прав і гарантій працівників, які підлягають обов'язковому виконанню з письмовим повідомленням про вжиті заходи у місячний або в інший зазначений у приписі строк [4; 5].

Про розміри порушень із питань праці та індексації заробітної плати говорять результати роботи Держпраці за шість місяців 2011 р:

- проведено перевірок близько 20 000 підприємств, притягнуто до адміністративної відповідальності понад 18 тис. керівників підприємств;
- виписано штрафів на суму близько 2,3 млн грн за порушення трудового законодавства;
- тільки керівники комунальних підприємств були зобов'язані і виплатили 11 млн грн проіндексованих доплат до зарплати в зв'язку з інфляцією [8].

Вищевикладене свідчить про необхідність: доопрацювання законодавчих актів, які відносяться до індексації, для виключення будь-яких двозначних тлумачень; підвищення ролі профспілок у захисті трудових прав працівників з питань індексації; підвищення рівня просвітницької та роз'яснювальної роботи серед населення в питаннях захисту своїх трудових прав, зокрема з питань індексації доходів; зростання громадянської свідомості суспільства України для побудови істинно демократичної, правової держави.

Література:

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua>.

2. Про індексацію грошових доходів населення : Закон України від 03.07.1991 р. № 1282-ХІІ (остання редакція від 06.02.2003 р. № 491-ІV). – Режим доступу : <http://rada.gov.ua>.

3. Про затвердження Порядку проведення індексації грошових доходів населення : постанова Кабінету Міністрів України від 17.07.2003 р. № 1078 (зі змінами). – Режим доступу : <http://rada.gov.ua>.

4. Положення про Державний департамент нагляду за додержанням законодавства про працю : постанова Кабінету Міністрів України від 18.01.2003 р. № 50. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua>.

5. Положення про Державну інспекцію України з питань праці : Указ Президента України від 06 квітня 2011 р. № 386/2011. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua>.

6. Бедность в России: государственная политика и реакция населения / под ред. Дж. Кругман. – Вашингтон : Всемирный банк, 1992.

7. Большая техническая энциклопедия : Технический словарь. – Том V. – Режим доступу : <http://www.ai08.org/index.php>.

8. В Україні роботодавці часто “забувають” індексувати зарплату. – Режим доступу : <http://www.bagnet.org/news/economics/152029>.

9. Журнал Forbes опублікував рейтинг найбільш постраждалих від економічної кризи країн. – Режим доступу : <http://gtmarket.ru/news/state/2009/07/13/2111>.

10. Реальні показники інфляції в Україні – державна таємниця. – Режим доступу : <http://www.bagnet.org/news/ukraine/107673>.

11. Секрети Азарова: чому інфляція в Україні встановила рекорд. – Режим доступу : <http://stroyobzor.net.ua/news/75986>.

12. Социальная статистика : учебник / под ред. чл.-кор. РАН И. Елисейевой. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 480 с.

Надійшла до редколегії 13.04.2012 р.

УДК 35.077.6

В. В. ГЛУХА

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПІДТРИМКИ ПРОБЛЕМНИХ РЕГІОНІВ

Досліджено теоретичні засади державної інвестиційної підтримки проблемних регіонів та з'ясовано критерії визначення складу регіонів, які виступають, відповідно, суб'єктами і об'єктами державної інвестиційної підтримки, для подальшого розрахунку їх квоти в сукупному обсязі інвестиційних ресурсів.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток регіону, державне управління, критерії економічного розвитку країни, міжрегіональні відмінності.

In the article investigational theoretical principles of state investment support of problem regions and the criteria of determination of composition of regions, salient accordingly subjects and objects of state investment support are found out, for the subsequent calculation of their quota in the combined volume of investment resources.

Key words: socio-economic development of region, state administration, criteria of economic development of country, regional differences